

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. VI св. 3—4

БЕОГРАД 1954

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: Поводом анкете о књижевном језику и правопису и састанка у Новом Саду	6
2. М. Стевановић: Анкета Летописа Матице српске, новосадски договор и његови закључци	7
3. Б. Милановић: О деклинацији именице <i>Подне</i>	9
4. М. Стевановић: Поводом необичне употребе једног облика	10
5. Милија Станић: Још о Његошевом стиху „Чудна попа, јади га не били!“	11
6. Писма уредништву: 1. Душан Ђук: Редакцији Нашег језика	11
2. Св. Н.: Одговор на стављена питања	12
7. Језичке поуке	12

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Наша Реч

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ
БЕОГРАД 1954

Штампа Графичко предузеће „Академија“ - Београд, Космајска ул. бр. 2

НАШ ЈЕЗИК

Књига VI

Нова серија

Св. 3—4

ПОВОДОМ АНКЕТЕ О КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ И ПРАВОПИСУ И САСТАНКА У НОВОМ САДУ ОД 8—10 ДЕЦЕМБРА о. г.

Известан број учесника у анкети коју је покренуо Летопис Матице српске састао се, на позив Матице српске у Н. Саду, и расправљао је о могућности уједначења нашег правописа, о речнику нашег књижевног језика, састављеном у духу јединства књижевног језика (који су предузеле да израде Матица српска и Матица хрватска), и о потреби израде заједничких терминолошких речника за Србе и Хрвате.

Може се рећи да је дискусија текла повољно, сем малих инцидентата који ипак нису нарушили њен правилан ток, и на крају је донесена резолуција коју ниже објављујемо.

Пре те резолуције желели бисмо да упознамо наше читаоце са ових осам тачака којим се обухвата оно што се садржи у реферату уредника Летописа друга Ж. Милисавца, али гледано са нашег становишта. Ж. Милисавец је, у своме говору којим су горњи састанци отпочети, изнео главне мисли које су се појавиле у чланцима које је анкета изазвала.

Одмах после говора Ж. Милисавца узео је реч проф. А. Белић и укратко изнео свој став и став редакције Нашег језика о изнесеним питањима. Он је тиме желео да скрати непотребна удаљавања од предмета и да упути дискусију у правцу непосредног расправљања о извесним питањима. Он је сва та питања изнео овим редом: 1) јединство књиж. језика, 2) име језику, 3) о заједничкој азбуци (писму), 4) о књижевним изговорима,

5) о састављању информативног речника, 6) о заједничком правопису, 7) о термилошким речницима и 8) о сметњама извршењу онога што се овде износи. Ево тих напомена у неизмењеном облику (тј. потпуно онако како су оне биле изнесене на поменутом скупу, сем минималних редакциских измена).

1.

Јединство језика

Оно је примљено још од оног тренутка када је Људевит Гај прешао са кајкавског наречја на штокавско. Књижевни договор од 1850 год. у Бечу имао је да унесе ред у односе штокавског наречја код Хрвата и Вукова схватања књижевног језика. У полетном, готово поетском прогласу тада сакупљених Хрвата и Срба избијало је братско одушевљење што се нашао заједнички пут у српскохрватској књижевности. Тада је прокламовано да у књижевном језику Срба и Хрвата све мора бити једнако сем изговора старог гласа јата: јужног (југозападног) и источног.

То значи да су тада одређени основи нормативне граматике, ако не у појединостима, оно углавном. И од тога времена Вуков књижевни језик, изнесен у Даничићевим граматичким делима (Мала српска граматика од 1850, Облици у много издања), и служи као основ за нормативну граматику нашег језика.

Ту нормативну граматику треба разумети као систему гласова и систему облика.

Што се тиче синтаксе, ту треба да се сачува чистоћа конструкција; оне треба да су у духу нашег језика, који се огледа у добром језику штокавског дијалекта који је у основици и књижевног језика Хрвата и Срба, Вукову језику, народним умотворинама и сл.

Стручна критика и добри прегледи синтаксе нашег језика показале границе до којих се у том правцу може ићи.

И акценат треба да је доброг штокавског говора. Али ту не треба тражити више од основне употребе четири акцента

(“, ‘, ^ и’) и њихова распореда у речима: “ и ^ могу стајати у једносложним речима и на почетку вишесложних речи, док ‘ и ’ не могу стајати на последњим слоговима речи и не могу се употребљавати у једносложним речима. Што се тиче употребе тих акцената у поменутих границама, Даничићеве студије могу послужити као опште руководство, докле се на основу акценатске географије не би одредило оно што је у највећој и најчешћој употреби.

То исто вреди и за дужине, са напоменом да се крајње дужине могу изговарати и као полудужине.

2.

Име језику

Већ је у великој употреби за заједнички језик свих Срба и Хрвата српскохрватски или хрватскосрпски; код Хрвата је у употреби и назив хрватски или српски, у иностранству је у употреби такође српскохрватски, фр. serbo-croate, нем. serbo-kroatisch итд. Мислим да то не игра велику улогу и да један назив не бе морао искључивати други. Главно је да се у оба огледа потпуно подударате назива српски и хрватски. Тако исто неће и даље сметати употреба скраћених назива „српски“ код оних који желе употребљавати тај назив и „хрватски“ код других.

Мислим да се овим називима не нарушава јединство нашег језика и да би се сви могли употребљавати, само мислим да би њ делима: научним, званичним прописима и сл. било и јасније и логичније да се употребљава, у складу са употребом у научним делима у иностранству, назив хрватскосрпски или српскохрватски.

Назив југословенски је општи за све језике Југословена: словеначки, српскохрватски и македонски; зато би било суужавање његове садржине када би се свео само на језик Срба и Хрвата. Према томе, српскохрватски је језик југословенски — то је тачно; али да изједначимо југословенски са српскохрватским — не би било тачно.

3.

П и с м о

Мислим да је јасно и из анкете, а тако исто и из свега другога што је досад писано о томе, да је у интересу позитивног развитака наших народа да и даље остану у употреби обе азбуке које се употребљавају од почетка културног живота Срба и Хрвата. Ма како ми заодевали решење о једној азбуци, увек ће извесни део становништва осећати то као насиље другог дела становништва и, према томе, као увреду за себе.

Могла би се тим поводом исказати само једна жеља и дати једна сугестија. Било би корисно за изговор оних којим јужно наречје није домаће да се за *lj* и *nj* ипак нађу знаци који би одговарали по једном гласу *љ* и *њ*. Јер смо често сведоци да људи погрешно изговарају не само *љепота* као *лјепота* него чак *људи* место *људи*; исто тако се чује изговор *нјеговати* место *његовати*, па чак и *нјегов* м. *његов* и сл. Како примера за те гласове има много, има и прилика да се у том правцу греша. Наравно, и „превођење“ латинице на ћирилицу било би тада још лакше него што је данас; али то не би био главни повод за тражење горњег усавршавања латинице, већ правилност изговора књижевног језика.

Природно је да се у овом реду нојава мисли и на замену *dž* у латиници једним знаком кад оно претставља *џ*, а оставити *dž* тамо где ове гласове тако и треба изговарати (исп. *nadživjeti* и сл.); али и употреба *џ* и изговор *џ* знатно су у језику ређи од *љ* и *њ*, па зато и не претстављају тако знатну потребу реформе.

Рекли смо да ћемо у том правцу дати и једну сугестију. Када су два писма, ћирилица и латиница, потпуно равноправни, било би потребно да они такви буду и у пракси, тј. да се на свим странама где Срби и Хрвати живе подједнако употребљавају. То значи да се и у шкџлама на њих обраћа подједнака пажња и да се дела и написи обема азбукама штампани појављују у свима срединама. Слободна употреба латинице поред ћирилице у неким крајевима нашег народа дала је већ позитивне

результате. Када се толико одомаће обе азбуке, избор једне од њих за заједничко писмо биће знатно олакшан.

4.

Изговор

Двојаки изговор књижевног језика *јекавски* (ијекавски) и *екавски* има дугу традицију: он потиче готово од онога времена када и писменост наша. Зато и сам Вук Караџић од почетка свога рада, иако је сам писао јекавским изговором и желео да и други тако чине, допушта изговор старог јата онако како је у народу. У току времена, иако је изговор јата тројак, и као *е* и као *је* (или *ије*) и *и*, увиђавношћу претставника икавског говора (у другој половини XIX в.), сведен је на два изговора: *јекавски*, или *јужни* (југозападни) и *екавски* или *источни*.

Онима којима *јекавски* изговор није домаћи, он ствара знатних тешкоћа при његову савлађивању, али они ипак остају при његовој употреби. Од њихове увиђавности и њихове жеље зависи да ли ће они стално остати при томе. Али у принципу двојаки изговор старог гласа *јата* — исто је тако срастао са нашим народом као и ћирилица и латиница. Зато он треба и даље да остане у употреби.

Могла би се и овде учинити једна сугестија: да се стручњаци-претставници јужнога говора састану и уклоне оне разлике које их у овом тренутку деле. Оне нису сувише велике ни непремостиве, тако да би се у том правцу могло постићи потпуно јединство. Ово до извесне мере вреди и за претставнике источног говора, па би се на крају могле ревидирати и извесне разлике између источног и јужног говора. Оне не задиру дубоко у структуру тих изговора, тако да се и ту може постићи без велике муке потпуно јединство.

5.

Речник

У последње се време све чешће говори о нормативном речнику, о речнику књижевног језика који би био обавезан за све који пишу српскохрватским језиком.

Потребно је да имамо што исцрпнијих речника књижевних дела и дела писаних уопште на српскохрватском језику. Али то неће бити нормативни речник, већ информативна грађа коју ће моћи књижевници употребљавати. А шта ће они и како ће употребити, зависи од њихова књижевног талента. То вреди и за све друге претставнике наше културе.

Наш народни језик постао је књижевним језиком. Већ у првим делима Вуковим добија он облик књижевног језика на основу оног одабирања које је извршио Караџић из оне грађе коју је у себи носио.

Тај карактер остао је нашем књижевном језику до данашњег дана. Књижевници имају пуно право да узимају из народних дијалеката једре, пуне значења или значењских прелива речи, нарочито оне које су и по пореклу словенске. Наравно, књижевни је језик постао домаћим наречјем у приличног дела становништва, и он се ту, као и у делима књижевника, развија по општим законима језичким. Од свега тога књижевници узимају оно што одговара њиховим естетским и стилистичким захтевима и потребама њихова књижевног састава. Сем нормативне граматике, која прописује систем гласова и облика, других нормативних прописа за речник не може бити.

Према свему овоме потребно је да наша култура добије што боље обрађену лексичку грађу (са ознаком арх., вулг., не-прец. и сл.) и из целокупне досадашње писане књижевности, и српске и хрватске, и што више лексичке грађе из наших народних говора. Шта ће од тога који писац употребити, колико ће узети архаичних, колико страних речи, колико нових било из свог језика било из каквих лексичких извора, — све то зависи од књижевних особина самог писца. Колико то буде одговарало захтевима целокупног друштва, толико ће то добијати одклика у њему.

Према томе, потребно је да су речници савремених књижевних дела и народних говора што исцрпнији и што боље обрађени, да би се књижевници и стручњаци могли користити оним што је већ једном у књижевности створено или што се већ налази у нашим народним говорима. Тако ће се Срби упо-

знавати све више са оним што су створили Хрвати, и обрнуто; па ће од целог материјала узимати оно што је за њих најпо- десније.

6.

Правопис

Смаграм да питање правописа не би смело претстављати препреке нашем културном јединству. С друге стране, у интересу је наше опште образованости да се у различним центрима не пише различно, да не би књижевна дела једног центра уносила забуну својим правописом код читалаца другог центра, а општа је потреба да се баш што више врши узајамно познава- ње тих центара.

У свима правописима има двојакних особина: једних које се заснивају на особинама језика (различна претварања гласова, изговор гласова, засебно и одвојено писање речи, интерпункција) и других које се заснивају на договору (писање великих и малих писмена, скраћеница и сл.).

Мислим да ни једна ни друга врста особина, наравно при претпоставци уверења да је јединство и у овим стварима потребно код свих претставника скупова који о томе буду реша- вали, не могу претстављати непремостивих тешкоћа.

По себи се разуме да за решавање ових питања треба иза- брати у комисије људе који би, сасвим објективно, могли о њи- ма закључивати.

7.

Терминологија

Нашој култури потребна је уједначена терминологија као гладну човеку комад хлеба.

Досада је наша терминологија рађена више од сто година у различним центрима наше земље. Она је рађена на основу не- једнаког познавања нашег народног и књижевног језика и на основу различног степена развијености науке у овом правцу.

Зато је потребно да се њена целокупност прегледа и ода- бере оно што је најпотребније. То би урадиле комисије струч-

њака из различних области науке и њене примене. Тада би стручњаци језика извршили ревизију, и у случају потребе каквих исправака они би се о њима споразумели.

Али, сем тога, велики број нових потреба у овом правцу које осећају различни научни центри, заводи, фабрике и сличне установе траже од нас да се побринемо о нарочитој установи која би радила искључиво на стварању нових термина који би били заједнички за целу нашу културну област. При стварању те установе треба обратити нарочиту пажњу да у њој учествују претставници струка из целог нашег народа.

8.

Укидање сметњи

Пре свега не треба стварати вештачких препрека. Кад се приме основне разлике, ћирилица и латиница, јужни изговор и источни, мислим да никаквих других препрека међу претставницима српскохрватског језика не би смело бити. Употреба речи које се радије употребљавају у једном крају неголи у другом, а потпуно су једнако добре речи наших народа, — могу остати напоредо, па нека будућност о њима донесе одлуку; само не треба нарочито једну гонити из језика, а другу помагати у употреби.

Све у нашем језику треба да је тако удешено да се свака књига изашла у једном крају ћирилицом може без икаквих преправака штампати латиницом и обрнуто. Све напомене које су горе учињене, — и извршене су, у том циљу.

Један од основних принципа културне узајамности међу нашим народима у томе је да се у сваком крају може писати и латиницом и ћирилицом других крајева без икаквих преиначавања. У последње време тако се ради са делима признатих књижевника; али је потребно да то буде опште правило. Истина, језички преправљачи нису чинили увек великих измена; баш зато оне мале измене, које су доста честе, треба сасвим да изостану.

То не значи да је све добро и правилно што је у неком ћириличком или латиничком тексту; али није задатак оних који

прештампавају текстове да врше поправке и измене. Свачији текст подлежи књижевној и научној критици и критици целог друштва, а оно ће, у крајњој линији, доносити закључке и о свачијем језику. Оно што не потоне у даљем развоју књижевног језика значиће обично да је добро урађено.

На крају ових бележака морам рећи да је за све ово потребно дубоко осећање неопходности јединства наше културе која ће као јединствено поље рада давати и више воље за рад својим трудбеницима и више користи нашем народу. Културни радници, који су свагда умели да схвате прогресивни развој нашег народа и који су га помагали, не могу ни сада напустити и не треба да напусте свој високи досадашњи став. Разлике и неуједначености, које нам је наша разједињена прошлост донела, треба да нестану пред сјајем нове јединствене епохе која се већ у нашем заједничком социјалистичком уређењу у потпуности огледа, а која се подједнако огледа и у нашем државном јединству које чини основицу наше садашњице. Зар сме и зар треба наша култура у томе да изостане?

А. Велић